

people. However, in domestic and foreign journals there are no publications which have considered the concerns raised at an angle of its value to society. Given the above, the author aims to analyze the actions of the civil defense forces and the USSR to expand and improve the network of protective structures. As a result it gave a chance to implement the requirements engineering civil defense activities in the development of urban planning and design documents, conduct its public examination of Civil Defence and technological security - were and remain effective component of the risk management processes of emergency situations that positively affect the state of population and territory.

Key words: USSR, Civil defense, weapons of mass destruction, the defenses

УДК 334.72(477)“1995/2005”

В. І. Шпак

УМОВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В 1995–2005 рр.

Анотація. В історичному контексті проаналізовано стан економіки України від початку її виходу з кризи і поступального зростання економічних показників. В хронологічному порядку описуються умови, за яких відбувався розвиток малого підприємництва в країні. Показані основні економічні та соціальні проблеми, які безпосередньо впливали на малий бізнес.

Ключові слова: економіка, держава, бюджет, мале підприємництво, інвестиція, капітал

Постановка проблеми. Структурні зміни в економіці, її соціальна і технологічна орієнтація – чи не найважливіші і водночас найскладніші стратегічні завдання розвитку суспільства. Особливо актуальні ці питання для постсоціалістичних країн, які об’єктивно і вимушено були поставлені в умови трансформації тотальною системною кризою адміністративно-планової економіки. Однак процеси реструктуризації та стратегічної економічної переорієнтації потребують і тривалого часу, і значних інвестиційних ресурсів і, чи не найголовніше, адекватної державної політики. При цьому, на жаль, не існує вже перевірених практикою остаточних рецептів або, обґрунтованого кінцевими результатами, досвіду переходу від командних до ринкових умов господарювання. Тому проблеми структурної трансформації в комплексі, як і розвитку всіх її складових, закономірно стають провідними у сучасній економічній науці.

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження щодо впливу основних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, насамперед, необхідні для виходу національної економіки зі стану розбалансування і деформації. Лише наукова база, теоретично обґрунтована і практично апробована за обставин кризи та відсутності можливостей для «експериментів» з правом на помилку, має стати фундаментом загальнодержавної економічної політики, визначення моделі ефективної структури трансформації «перехідної економіки» на макро- і мікрорівнях. Нарешті, досягнення збалансованої структури суспільного виробництва та поглиблення процесів його інтернаціоналізації має обов’язково враховувати науковий аналіз наслідків структурних перетворень у зарубіжних країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам економічної реструктуризації країн з перехідною економікою присвячені наукові дослідження українських вчених О. Алімова, В. Гриньова, М. Долішнього, І. Лукінова, М. Герасимчука, Р. Івануха, В. Симоненка, Ю. Костіна, Б. Крижановського та ін. Питання розвитку малого бізнесу знайшли відображення в працях А. Барановського, М. Білика, З. Варналія, Л. Воротиної, І. Ганечко, Ю. Єханурова, О. Жука, О. Кузьміна, Н. Лесик, Д. Ляпіна, С. Реверчука, Н. Савки, Н. Кубай, О. Титаренко, В. Черняка, Ю. Юрченко та ін. вітчизняних науковців та економістів.

Мета – дослідити процес становлення і розвитку малого й середнього бізнесу в перехідний період економіки України, його проблеми і перспективи розвитку.

Виклад основного матеріалу. Другу половину 1990-х рр. певною мірою можна вважати етапом розвитку сектора малого підприємництва. Він характеризувався розширенням діяльності міжнародних фондів, грошовою реформою, конституційним закріпленням державою свободи підприємництва та приватної власності. Було прийнято Програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 рр., вступили в дію Указ Президента «Про державну підтримку малого підприємництва» та інші, стосовно дерегулювання підприємницької діяльності. Започатковано процес часткового повернення

капіталу в Україні. На початку 1995 р. відбувся перехід до оподаткування прибутків підприємств та організацій за ставкою 30 %, скорочено податкові пільги. Ставку податку на додану вартість було знижено з 28 % до 20 %. Майже на третину зменшилося від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі.

1994 р. фактично завершилася приватизація державних підприємств, яка у більшості випадків здійснювалась шляхом оренди з викупом або викупу трудовим колективом. 1995–1998 рр. стали періодом масової приватизації, яка здійснювалась, переважно, за приватизаційні майнові та компенсаційні сертифікати. Ідея полягала у залученні широких верств населення до придбання акцій підприємств. З 1999 р. стартував період грошової приватизації. Недержавний сектор став важливим фактором розв'язання проблеми зайнятості населення. З іншого боку, відзначалися і недоліки та негативні наслідки процесу приватизації. Мільйони громадян України отримали акції та формально стали власниками, але реально часто-густо не мали доступу ні до установчих документів, ні до достовірної інформації про те, хто є справжнім власником підприємств, не кажучи вже про реальні фінансові результати діяльності. Приватизація стала переважно засобом перерозподілу суспільного багатства, а не прискореного капіталоутворення, необхідного для радикальної структурної модернізації економіки та забезпечення її конкурентоспроможності. Не стала потужним джерелом надходжень до державного бюджету, а отже, фінансової підтримки соціально-економічного розвитку країни. Справжній приватний сектор в економіці більшою мірою формувався у сфері нових підприємств, аніж приватизованих старих. За оцінкою тодішнього першого віце-прем'єра України М. Азарова, за 11 років бюджет України отримав від приватизації лише 6 млрд. грн., тобто «пів економіки країни оцінили в 1 млрд дол.».

Проте, перші ознаки стабілізації виявилися нетривкими, ситуація й надалі залишалася складною, про що свідчать несприятливі економічні показники. Так, 1998 р., за даними Держкомстату України збитково працювала більша половина підприємств (53 %), що на 6 % перевищило аналогічні показники попереднього року. Лише 12,3 % підприємств мали змогу здійснити комплексну механізацію й автоматизацію виробничих процесів. Нову конкурентоспроможну продукцію освоювали тільки 9,2 % промислових підприємств, нову техніку – близько 1 % [1, 71,443–444]. Процвітав бартер. На ринку праці посилювалася тенденція зростання безробіття – у 1995 р. кількість безробітних до кількості працездатного населення складала 5,8, 2000 р. – 12,5 і лише 2003 р. – 9,7 [2, 208]. Однак, на жаль, і ці цифри не відображали справжнього стану зайнятості. Не зареєстроване і приховане безробіття має великі масштаби. Сотні тисяч людей вважалися працюючими, але підприємства, на яких вони були зайняті, або простоювали, або діяли впівсили. Темпи зростання промислового виробництва, порівняно з попередніми роками, становили: у 1990 р. – 99,9 %, 1995 р. – 88 %, 1996 р. – 73,3 %; 1997 р. – 75,1 %; 1998 р. – 82,9 %; 1999 р. – 107,5 %; 2001 р. – 188,6 % [1, 34; 2, 24]. Вочевидь, простежується провал у 1996–1998 рр. Відбувалася також інтенсивна девальвація національної валюти.

Фінансова криза 1998 р. спричинила ланцюгову реакцію, яка наклала свій відбиток на інші макроекономічні показники. В результаті, замість запланованого росту (до 0,5 % ВВП) спостерігався подальший економічний спад (реальне падіння ВВП склало 1,5 %). Рівень інфляції, замість прогнозованих 7–10 %, зріс до 20 % [3, 39–42]. Зменшилася частка продукції малих підприємств у загальних обсягах виробництва. Так, якщо у 1998 р. вона становила 11,3 %, то в 1999–2000 рр., відповідно, 11,1 % і 6,9 % [4, 342].

Негаразди посилювалися і значним зростанням заборгованості держави щодо виплат зарплат і пенсій. Максимум прийшовся на 1999 р., коли заборгованість з виплати заробітної плати становила 6 млрд 518 млн 600 тис. грн [5]. Як і попереднього періоду, основною причиною фінансової нестабільності й гальмування економічного зростання були надмірні державні витрати. За умов швидкого скорочення обсягів реального ВВП, згубною для економіки виявилася невідповідність державних витрат до державних доходів. Наприклад, 1997 р. лише біля 2 % державних витрат становили інвестиції в економіку. Для порівняння, 1992 р. цей показник перевищував 16 %, а в середньому за

1994–1997 рр. державні витрати (без Пенсійного фонду) становили приблизно 38 % ВВП [3, 39–42]. Внаслідок цього, дефіцит бюджету впродовж 1994–1997 рр. знаходився в середньому на рівні 6–7 %. В 1995 р. він склав 3612,9 млн грн., що відповідало 17,5 %. (У післякризовий період ситуація дещо покращилася. В 1999 р. дефіцит склав 5,8 %; 2000 р. профіцит – 2 %; 2001 р. дефіцит – 2,3 %.) [4, 58]. Надмірні державні витрати, відносно доходів, спричинили високу інфляцію, швидке нагромадження державного боргу, втрату валютних резервів, зростання заборгованості. Все це, в основному, й заклало передумови фінансової кризи вересня 1998 р.

Окрім цього, вкрай негативну роль у загостренні протиріч на фінансовому ринку відіграла практика фінансування бюджетного дефіциту, шляхом державних запозичень. Наприклад, у 1995 р., за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), фінансувалися 8 % дефіциту, 1996 р. – 39 %, а 1997 р. – вже 71 %. При цьому доходність ОВДП була встановлена не виправдано високою (50 % річних у 1997 р., за 10 % річних індексом інфляції). Напередодні фінансової кризи 1998 р., розміри ОВДП склали 48,3 % консолідованого бюджету України. Загальне залучення коштів до бюджету, за весь час існування ОВДП, становило 18,6 млрд грн., у той час як чисте залучення – лише 4,8 млрд. Розмір державного боргу по ОВДП нараховував 10,8 млрд грн., зі строком погашення до 1 липня 1999 р. Разом з тим, через високу доходність (у ВКВ) ОВДП поступово перетворилися з інструменту внутрішньої позики – на предмет зовнішньої. В результаті, на 1998 р. 70 % ОВДП виявилися у нерезидентів України [3, 39–42]. Таке динамічне зростання зовнішньої заборгованості різко загострило проблему стабільності валюти, адже призвело до зменшення валютних резервів НБУ. В свою чергу, збільшення витрат на обслуговування внутрішнього державного боргу вплинуло на підвищення облікової ставки НБУ, створило, недосяжний для промислових підприємств, рівень кредитних ставок комерційних банків. Отже, насамперед, невирішеність внутрішніх проблем спричинила реальну загрозу дефолту.

З іншого боку, вагомими у цій кризовій ситуації були й зовнішні чинники. По-перше, Україну суттєво зачепила загальна тенденція впливу капіталів з ринків країн, що розвиваються. Для збалансування втрат на інших ринках, інвесторами було вилучено значні кошти з українського ринку. Поглибила і прискорила процеси, зумовлені світовим фінансовим спадом, валютна та фондова криза в Росії (серпень 1998 р.). Зовнішні фактори посилювали дію внутрішніх факторів, активізували паніку та спекуляції на національному фінансовому ринку.

І тільки на початку нового тисячоліття економічна ситуація в країні почала стабілізуватися, з'явилися позитивні тенденції. Економічними передумовами зростання стали глибокі ринкові перетворення, а також ефективна політика, спрямована на забезпечення надійної макроекономічної стабілізації української економіки. Йдеться про стабілізацію національної грошової одиниці, відчутне підвищення рівня монетизації економіки, забезпечення мінімальної дефіцитності державного бюджету, суттєве зростання позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу, вагоме скорочення державного боргу, у т. ч. зовнішнього, істотне нарощування міжнародних валютних резервів Національного банку України.

За темпами зростання економічних показників Україна увійшла до групи країн-лідерів. За оцінками ЄБРР, середньорічні темпи зростання ВВП країн Центральної Європи та Балтії, за відповідний період, становили в межах 4 %, тоді як в Україні – 7,01 %. Варто зазначити, що досягнуті темпи економічного зростання суттєво перевищували темпи збільшення валового суспільного продукту в колишній УРСР, які у 1976–1980 рр. становили 3,4 %, 1981–1985 рр. – 3,3 %, 1986–1990 рр. – 1,7 % [6, 4].

Економічне зростання початку нового тисячоліття пов'язане з початком інтенсивного оновлення основних виробничих фондів, відчутним зростанням інвестиційного попиту, з розширенням внутрішнього ринку. Зростання інвестиційного попиту, а інвестицій в основний капітал щорічно зростали: у 2003 р. на 27,7 %, порівняно з 2002 р., 2004 р. – на 48,4 %, порівняно з 2003 р. Це зумовило випереджаючі темпи виробництва. Обсяги промислової продукції у 2003 р. зросли на 15,8 %, 2004 р. – 12,5 %. Позитивну динаміку

промисловості найбільшою мірою визначало зростання у машинобудуванні, металургії та обробленні металу, целюлозно-паперовій, поліграфічній, харчовій промисловості, видавничій справі, переробці сільськогосподарської продукції, виробництві та розподіленні електроенергії. Відбулися позитивні зрушення в соціальній сфері, вдалося реалізувати політику випереджального зростання реальних доходів населення і, насамперед, реальної заробітної плати [2, 157, 62].

Підсумки економічного та соціального розвитку України у 2005 р. дали підстави для оптимістичних прогнозів на майбутнє. Однак провідні українські економісти й аналітики констатували, що позитивні зрушення не слід розглядати цілком як наслідок ґрунтовних структурних зрушень та економічних перетворень. Високі макроекономічні та соціальні показники досягнуті, переважно, завдяки екстенсивному розвитку економічних процесів та поліпшенню кон'юнктури зовнішніх ринків. Серед основних аргументів – фактичне відновлення експортної моделі економічного зростання. І все ж таки, у 2002 р., зроблено перші спроби утвердження нової якості зростання, пов'язаної з розширенням внутрішнього ринку і початком інтенсивного оновлення основних виробничих фондів, відчутним зростанням інвестиційного попиту.

Відбувається активізація конкурентної політики. Цьому сприяло прийняття Закону України «Про захист економічної конкуренції». Водночас в економіці України ще не створено ефективного конкурентного середовища. Держава не гарантувала суб'єктам господарювання однакові «правила гри», не дієвими виявилися механізми державного регулювання природних монополій. Підприємці, загалом споживачі, залишалися незахищеними від монопольних виявів. Найбільш монополізованими залишалися ринки платних послуг, які надавала держава.

Швидко змінювалося банківське середовище. Стали жорсткішими вимоги регулятора до ризиків і капіталізації, зросла конкуренція з боку небанківського сектора. Незважаючи на наявні проблеми, наприкінці 2005 р. розпочався певний інвестиційний бум у банківському секторі. Посилення конкуренції серед банків і залучення капіталу з-за кордону привели до здешевлення кредитів та розширення кредитування економіки. Економіка України має досить високий рівень інвестиційної привабливості, що відзначають усі іноземні інвестори, а інвестиції в основний капітал, як відомо, – це інтегральний показник, який найповніше і достовірно характеризує потенціал росту економіки на найближчу перспективу

За роки незалежності Україна пережила не прості часи в інвестиційному процесі. Трансформаційна економічна криза, що була зумовлена переходом від планової до ринкової економіки призвела до значних інвестиційних втрат. У 1997 р., проти 1990 р., обсяг інвестицій скоротився вп'ятеро. Лише 1998 р. було зупинено інвестиційну кризу і приріст інвестицій в основний капітал становив 6,8 %, але позитивним тенденціям завадила світова фінансова криза того ж року, приріст інвестицій знизився до 0,4 %. У наступні роки інвестиції зростали дуже нерівномірно з великим перепадом. Двічі – у 2002 і особливо 2005 рр. – темпи приросту інвестицій знижувались і тричі – у 2001, 2003 і 2004 рр. швидко зростали [2, 157].

У січні–вересні 2005 р. прямі інвестиції в економіку України склали 1,3 млрд дол., а всього до цього часу в нашу країну інвестовано 9 млрд 532,2 млн дол.. Загальний обсяг прямих інвестицій, з урахуванням капіталу у вигляді запозичень, на 1 жовтня 2005 р. складав 10 млрд 190 млн дол.. При цьому прямі інвестиції отримані з країн СНД – 63,2 млн дол. або 4,8 % загального обсягу, з інших країн світу – 1 млрд 263 млн дол. (95 %). У той же час нерезидентами вилучено капітал на 249 млн дол.. Основними формами залучення капіталу залишалися грошові внески, які склали 755 млн дол. (56 % загального обсягу), і внески у вигляді рухомого та нерухомого майна – 439 млн дол. (33 %). Приріст іноземного капіталу за січень–вересень 2005 р. склав 932 млн дол., тобто, 10 % до обсягів на початок року. Збільшився капітал нерезидентів з Кіпру на 355 млн дол., Британських В'їрджинських островів – на 145 млн дол., з Великої Британії – на 105 млн дол., США – на 67 млн дол., Росії – на 57 млн дол., Гібралтару – на 36 млн дол. тощо. Інвестиції надійшли з 117 крїїн світу, але 75 % їх загального обсягу припадало на 10 країн.

Основні країни-інвестори української економіки: Кіпр – 1 млрд 456 млн дол. (15 % загального обсягу), США – 1 млрд 224 млн дол. (12,6 %), Велика Британія – 1 млрд 46 млн дол. (10,7 %), Британські Вірджинські острови – 708 млн (7,3 %), Німеччина – 628 млн дол. (6,5 %), Нідерланди – 589 млн дол. (6,1 %), Росія – 555 млн дол. (5,7 %), Швейцарія – 427 млн дол. (4,4 %), Австрія – 350 млн дол. (3,6 %), Польща – 214,9 млн дол. (2,2 %) [7, 10,17–20].

Основна частина прямих іноземних інвестицій, зі згаданих країн, була спрямована у харчову промисловість, оптову торгівлю, фінансовий сектор і транспортну галузь. На думку багатьох експертів, інвестиції, що надходять з Кіпру, є ніщо інше, як кошти українських громадян, проведені через офшор. Лідерами щодо залучення інвестицій був Київ – 3 млрд 55 млн дол. [7, 15].

Наявність позитивних тенденцій підтверджувалася поступовим підвищенням інвестиційних рейтингів країни, хоч і повільним, але просуванням у рейтингах міжнародної конкурентоспроможності Давоського економічного форуму, а також у рейтингу людського розвитку ПРООН. Однак порівняння залучення прямих іноземних інвестицій у різних країнах свідчить, що рівень інвестування в Україні ще дуже незначний, на порядок нижчий, ніж в країнах ЄС, особливо в розрахунку на душу населення. Так, на одну особу в Україні припав 481 дол., що в 17–18 разів менше іноземного капіталу, ніж у Чехії або Угорщині, та всемеро менше, ніж у Литві. Відношення накопичених іноземних інвестицій до ВВП в Україні становить 4 %, у той час як у Литві – 35 %, а Чехії та Угорщині – близько 50 % [8]. Реалізацію інвестиційного потенціалу України стримує зарегульованість інвестиційної діяльності, недосконале оподаткування. На отримання окремих дозволів і погоджень інвестор витрачає не один рік. Серйозною проблемою залишається також політична нестабільність та низький рівень захисту інвесторів.

Висновки. Загалом за чотирнадцять років ринково-спрямованої трансформації Україна мала доволі скромні результати, коли мова йшла про нарощування економічного потенціалу держави, зростання її міжнародної конкурентоспроможності, здатності вирішувати базові соціальні питання. Незважаючи на позитивні тенденції останніх років, підприємництво ще так і не вийшло із зародкової стадії. З одного боку, на його розвиток негативно впливає невисока купівельна спроможність населення, неплатоспроможність багатьох виробничих підприємств, відсутність вільних обігових ресурсів, суперечливе і недосконале законодавство, недостатнє методичне й організаційне забезпечення санацій та процесів державної підтримки підприємств. Як результат, більшість МП змушена обирати стратегію виживання, використовуючи недоліки чинного законодавства, системи ціноутворення та контролю за підприємницькою діяльністю, з боку адміністративних органів управління.

З іншого боку, незважаючи на наявність багатьох проблем, у 1990-х рр. – на початку ХХІ ст. поступово сформувалася законодавча база функціонування МП, відповідна інфраструктура, утвердження основних засад демократії. Хоч у цілому для МП цей період був надзвичайно складним, сповненим протиріч та нестабільності, що передбачало жорсткі умови виживання на ринку. Отже, для переходу малого бізнесу в Україні на якісно вищий рівень розвитку потрібно, в першу чергу, усунути названі перешкоди, забезпечити узгодженість і відпрацьованість економічних процесів у країні, стабілізацію соціальної сфери, політичне вирішення проблем, внаслідок розвитку демократії, становлення громадянського суспільства. За таких обставин мале підприємництво здатне виявити свій потенціал саморозвитку, зробити вагомий внесок і в гармонізацію соціальних відносин, і в економічне процвітання держави.

Список використаної літератури

1. Статистичний щорічник України за 1998 рік / Держкомстат України. – К. : Техніка, 1999. – 576 с.
2. Україна у цифрах : 2003 рік / Держкомстат України – К. : Консультант, 2004. – 272 с.
3. Костриба А. Передумови фінансової кризи в Україні та характер її прояву / А. Костриба // Фінанси України. – 1999. – № 9.
4. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держкомстат України – К. : Консультант, 2003. – 644 с.
5. Про результати аналізу стану заборгованості з виплати зарплати // Рахункова палата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.

6. Гальчинський А. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України / А. Гальчинський, С. Львовчкін // Економіка України. – 2004. – № 6. – С. 4–10.
7. Статистичний збірник «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» / Держкомстат України ; за ред. Л. Овденко. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 62 с.
8. Інвестиції – фундамент економічного зростання : редакційна стаття // Урядовий кур'єр. – 2007. – 19 липня.

Одержано редакцією 26.04.2013
 Прийнято до публікації 28.05.2013

Анотація. *Шпак В.И. Условия развития малого предпринимательства Украины в 1995–2005 гг. В статье автор в историческом контексте анализирует состояние экономики страны в период начала её выхода из кризиса и поступательного роста экономических показателей. В хронологическом порядке описываются условия в которых происходило развитие малого предпринимательства в Украине. Показываются основные экономические и социальные проблемы непосредственно влияющие на малый бизнес.*

Ключевые слова: *экономика, государство, бюджет, малый бизнес, инвестиции, капитал*

Summary. *Shpak V.I. The conditions of small business development in Ukraine in the 1995–2005. In this article the author analyzes the historical context of the condition the economy during the beginning of her recovery and sustainable growth of economic indicators. In chronological order, describes the conditions in which the development of small business in Ukraine. Analyzes the investment climate in the country, the development of the banking sector. Made a comparative analysis of the conditions of development of small business in Ukraine and abroad. Showing the basic economic and social problems that directly influence the small business. It is concluded that, despite some positive trends in 1995-2005, small businesses Ukraine is in its infancy. On its development affects: low purchasing power of the population, the insolvency of many enterprises, the lack of working capital, contradictory and inadequate legislation, lack of government support. As a result, most small businesses have chosen a strategy of survival, using the weaknesses of the current legislation, pricing and monitoring of business activities by the authorities. On the other hand, despite the existence of many problems in the early centuries gradually formed legal basis of small business, associated infrastructure, strengthening the basic principles of democracy.*

Key words: *economy, state, budget, small business, investment, capital*

УДК 94(477)“19”:636

О. О. Мазур

ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЕНОФОНДУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН У СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. *В статті висвітлено основні аспекти сучасної стратегії збереження генофонду сільськогосподарських тварин. Узагальнено методи та базові організаційні форми збереження генетичних ресурсів тваринництва. Обґрунтовано доцільність комплексного застосування методів ex situ та in situ в системі збереження і раціонального використання біорізноманіття.*

Ключові слова: *генофонд, сільськогосподарські тварини, біорізноманіття, генетичний банк, селекція*

Постановка проблеми. Забезпечення продовольчої незалежності України та заповнення власної ніші у сталому загальноєвропейському господарчому комплексі цілковито залежать від розвитку вітчизняного тваринництва. Однією з актуальних проблем другої половини ХХ – початку ХХІ ст. є збереження біологічного різноманіття, в середовищі якого помітне місце посідає тваринництво. В умовах сьогодення, розвиток галузі супроводжується процесами, які призводять до поширення досить обмеженої кількості високопродуктивних спеціалізованих порід. Наслідком їхнього розширеного використання є зменшення поголів'я аборигенних та локальних порід, з притаманними їм, високими адаптаційними та резистентними властивостями, екстер'єрно-конституційною міцністю, високою життєздатністю, пластичністю, невибагливістю до кормів та гарною оплатою, відмінними відтворними та материнськими якостями, подовженою тривалістю використання, багатоплідністю тощо. Вони є носіями унікальних генів і генних комплексів, відновити які, навіть за допомогою генної та клітинної інженерії, неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання збереження генофонду тварин неодноразово піднімалися зарубіжними та вітчизняними вченими [1–7]. В останнє десятиріччя відпрацьовано ряд ефективних методологічних підходів до розв'язання цієї проблеми.

Мета цього дослідження полягає в їхньому аналізі та обґрунтуванні найбільш перспективних заходів у системі раціонального використання та збереження племінних